

ОСМИСЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МЕТОДОЛОГІЇ СИНЕРГЕТИКИ

Стаття розкриває існуючі підходи до розуміння інтелектуалізації аграрної економіки та презентує авторське бачення концепту на засадах синергетики.

Ключові слова: агроекономічна система, інтелектуалізація, сайєнтизація, едукологізація, синергетика.

I. L. LYTUVNCHUK

Zhytomyr national agroecological University

UNDERSTANDING INTELLECTUALIZATION OF AGRARIAN ECONOMY IN THE LIGHT OF SYNERGETICS

The article aims to substantiate the essence of the intellectualization of the agrarian economy in global market conditions. The most important methodological achievements of the classic, neoclassical, neoinstitutional and other economic theories that deepens understanding of the essential features and mechanisms of the postindustrial transformation of the agrarian economy related the changes in the area of the research and education are presented. The main attention is paid to analysis of the importance of the synergic approach to the investigation essence and contradictions of the intellectualization of the agrarian economy. The graphic and mathematical interpretation of the intellectualization of the agrarian economy from the point of view of synergetic paradigm are given.

Keywords: agroeconomy system, intellectualization, scientization, educologization, synergetic.

Вступ. В умовах глобальних екологічних та демографічних дисбалансів, мутацій світової господарської системи та антропогенного тиску на довкілля увага наукових і бізнес-кіл все більше концентрується на проблемах аграрного сектору економіки, ефективне функціонування якого є гарантією забезпечення населення якісним продовольством. Вирішення відповідних проблем є неможливим без окреслення глибинних змін у цивілізаційних механізмах, що зумовлюють перехід економічних систем від матеріального до духовного відтворення та знаходять вихід у сайєнтизаційних (перетворення науки на рушійну силу економічного розвитку) та едукологізаційних (експансія вищої освіти) процесах. З урахуванням відповідних тенденцій зростає актуальність наукових досліджень, присвячених науковому обґрунтуванню суспільно-історичних реалій та перспектив аграрної економіки у світлі тенденцій інтелектуалізації.

Дискурс навколо інтелектуалізації є надзвичайно активним. До цього часу серед науковців немає єдності як щодо трактування самого поняття, так і стосовно історичного моменту його виникнення. Вперше гіпотези щодо інтелектуальних витоків соціально-економічного розвитку почали висловлюватися науковцями на початку XIII ст., тоді як попередня систематизація здобутих результатів досліджень на основі квінтесенції основних положень ряду класичних, неокласичних, неінституціональних та інших економічних теорій (людського капіталу, інтелектуального капіталу, інтелектуальних прав, раціовіталізму, ноосферогенезу, індустріального та постіндустріального суспільств, постмодернізму, інформаційної, мережевої та когнітивної економік, економічних циклів, еволюції соціально-технологічних укладів, сталого розвитку, квалітативної революції, «блакитного океану», NBIC-конвергенції та ін.) відбулася лише близько 30 років тому.

У реаліях сучасної теорії та практики (дослідження останніх 5 років) термін «інтелектуалізація» застосовується у мега-, макро-, мезо- та мікроконтекстах – по відношенню до суспільства, економічних систем та їх елементів (продуктивних сил, економічних відносин, господарського механізму), галузей народного господарства, суб'єктів господарювання, виробничої та управлінської діяльності, праці, населення, особистості та інших об'єктів дослідження. При цьому узагальнення результатів досліджень, незалежно від контексту, дає можливість виділити три методологічні підходи до трактування категорії:

1) феноменологічний підхід – розуміння інтелектуалізації як певного стану об'єкта, що відзначається високим рівнем інтелектуального розвитку, не претендуючи на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, які обумовлюють цей стан (вітчизняні вчені В. Дерій, 2014 [1]; О. Дзьобань, 2014 [2]; В. Поперечнюк, 2015 [3]; іноземні дослідники Б. Саліхов, 2010 [4]; А. Сафіуллін, 2010 [5]);

2) діалектичний підхід – інтерпретація інтелектуалізації як безперервної антитези розвитку об'єкта у часовому континуумі – процесу «заперечення заперечення» попередніх періодів, який історично детерміновано соціально-економічними умовами, що характерні для певного суспільства і держави, та співспрямовано з вектором суспільного прогресу (вітчизняні вчені А. Чухно, 2010 [6]; В. Іванова, 2011 [7]; З. Зубчинська, 2011 [8]; С. Сардак, 2014 [9]; іноземні дослідники С. Вуйменков, 2010 [10]; Б. Санто, 2010 [11]; А. Суббето, 2011 [12]);

3) інституціональний підхід – трактування інтелектуалізації як деякої, обумовленої особливими «правилами гри» у суспільстві в конкретний історичний період, інституціональної надбудови, системи організаційних, правових, економічних, політичних, соціальних, культурних та інших заходів приватних та публічних інституцій, спрямованих на підвищення загального рівня освіченості, розумового, творчого, наукового, культурного та духовного потенціалу людини і суспільства (вітчизняні вчені О. Бутнік-Сіверський, 2011 [13]; іноземні дослідники І. Кіршин, 2012 [14]; Б. Мелнікас, 2013 [15]; Є. Наумов, 2013 [16]).

З нашої точки зору такий поділ достатньо віддзеркалює масштаб дискурсу навколо поняття, проте не дає повної картини того, за ним приховується, тим більше не враховує специфіки інтелектуалізації в аграрному секторі економіки. До цього часу відсутні наукові праці, що демонструють панорамне бачення метаморфози інтелектуалізації агроекономічних відносин, яка знаходить прояв у процесах зростання наукоємності, освітоємності, знаннєємності аграрної економіки. З огляду на зазначене метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування сутності інтелектуалізації аграрної економіки в сучасних глобальних ринкових умовах господарювання. Об'єктом дослідження є інтелектуалізація аграрної економіки, предметом дослідження – економічні відносини, детерміновані інтелектуалізацією аграрної економіки.

Виклад основного матеріалу досліджень. З нашої точки зору, вирішити проблему концептуальної трихотомії трактування інтелектуалізації економіки у сучасній науці (феноменологічна, діалектична та інституціональна концепції) може застосування синергетичного підходу, інструментарій якого сприяє утворенню складного полісислового горизонту (рис. 1), що дозволяє розглядати об'єкт дослідження одночасно у трьох вимірах – як стан, процес та умови розвитку. Даний підхід дає можливість трактувати інтелектуалізацію аграрної економіки як складний темпосвіт процесів і явищ в межах агроекономічної системи, що знаходяться на різних стадіях реалізації та об'єктивно зумовлені підвищенням ролі інтелектуальної компоненти у розвитку суспільства.

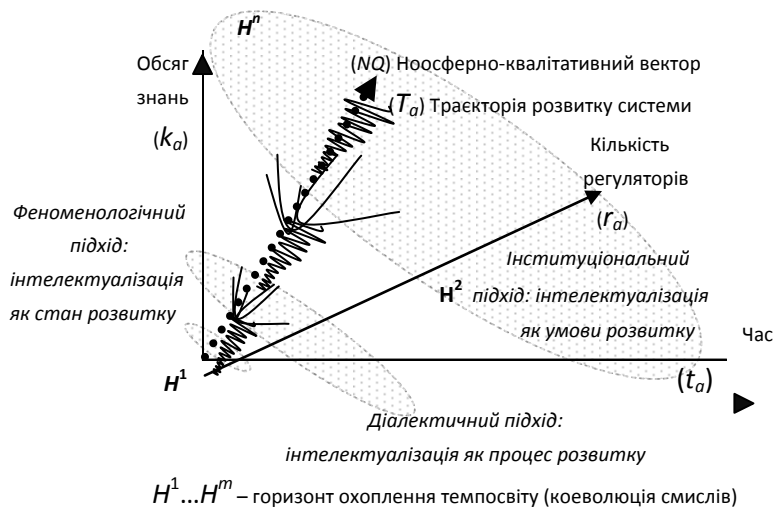

Рис. 1. Холістично-синергетичний підхід до трактування змісту інтелектуалізації агроекономіки

Математична інтерпретація авторської концепції має вигляд нелінійної моделі. Модель інтелектуальної аграрної економіки є моделлю динамічної системи, що безперервно змінюється у часі (t_a) та фазовими координатами якої (змінними стану) є показники обсягу накопичених знань (k_a). Швидкість зміни показника k_a з часом, визначається похідною.

$$\frac{dk_a}{dt_a} = f(k_a) \quad (1)$$

де t_a – час існування агроекономічної системи; k_a – обсяг накопичених в агроекономічній системі знань.

При цьому вбачається, що рух даної динамічної системи може бути як керованим, так і некерованим. При реалізації керованого руху поведінка динамічної системи залежить, також, від керуючої функції $r_a(t)$:

$$\frac{dk_a}{dt_a} = f(k_a, r_a) \quad (2)$$

де r_a – кількість регуляторів, спрямованих на підвищення інтелектуального потенціалу агроекономічної системи.

Слід зауважити, що у наведеній моделі параметри t , k , r вважаються інваріантними (генетичними). Фактор специфіки агроекономічної системи закладено варіативною складовою (індекс a), яка може

ігноруватися при розгляді економічних систем іншого типу.

Висновки

– З нарощуванням обсягів та якісними змінами суспільного банку знань виникли можливості для розв'язання основного економічного протиріччя між безмежністю зростання потреб цивілізації та обмеженістю ресурсів.

– Вирішення економічних проблем, пов'язаних із генерацією та обслуговуванням інтелекту (ефективним оперуванням продуктами інтелекту, трансфером, обміном, власністю тощо), вимагає осмислення глибинних процесів інтелектуалізації соціально-економічних систем.

– Аграрні пріоритети розвитку економіки країни є об'єктивно визнаними, що покладає на український аграрний сектор місію локомотиву розвитку національної економіки, здатного надати імпульс соціальному піднесенню у державі.

– Інтелектуалізація агроекономічної системи має власну специфіку.

– Тривале превалювання однобічного, обмеженого трактування інтелектуалізації більшістю вчених-економістів перешкоджає розповсюдженню в Україні практики ефективного науково-обґрунтованого форсайту перспектив розвитку аграрної галузі та науковому обґрунтуванню цільової переорієнтації аграрної політики відповідно до соціально значущих орієнтирів суспільного розвитку.

– Синергетична парадигма, завдяки потенціалу найбільш адекватно відображувати атрибутивні характеристики розвитку агроекономічної системи, відкриває нові можливості для розвитку концепції інтелектуалізації аграрної економіки.

Література

1. Дерій В. А. Облік і аналіз витрат підприємства на інтелектуалізацію, інформатизацію та інформацію / В. А. Дерій // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 3 (69). – С. 50–56.
2. Дзьобань О. П. Інформаційне суспільство : філософсько-правовий вимір : монографія / Дзьобань О. П., Пилипчук В. Г. – Ужгород : ТОВ «ІВА», 2014. – 292 с.
3. Поперечнюк В. М. Інтелектуалізація суспільства як правова категорія: теоретичний аналіз дефініції / В. М. Поперечнюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Вип. 30. – Т. 2. – С. 58–61.
4. Салихов Б. В. Интеллектуальная экономика как нравственно-этическая форма инновационного развития [Электронный ресурс] / Б. В. Салихов, Д. А. Летунов // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 3 (27). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2070>
5. Сафиуллин А. Р. Интеллектуализация экономики как современная тенденция общественного прогресса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://samorazvitie.net/book/318-innovacionnoe-razvitie-sovremennoj-rossijskoj-yekonomiki-uchebnoe-posobiesafiullin-a-r/27-intellektualizaciya-yekonomiki-kak-sovremennaya-tendenciya-obshhestvennogo-progressa.html>.
6. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – Київ : Знання, 2010. – 687 с.
7. Иванова В. В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: адекватність використання категорій / В. В. Иванова // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С. 47–54.
8. Зубчинська Н. М. Інтелектуалізація праці на робочому місці промислового підприємства / Н. М. Зубчинська // Бізнес Інформ. – 2011. – № 7 (2). – С. 107–108.
9. Сардак С. Е. Оцінювання стану інтелектуалізації національної економіки України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С. Е. Сардак, А. О. Самойленко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – Режим доступу : <http://business-inform.net>.
10. Вуйменков С. А. Институциональные формы эволюции экономики знаний : дис. ... кандидата экон. наук : 08.00.01 ; Волгогр. гос. ун-т / С. А. Вуйменков. – Волгоград, 2010. – 168 с.
11. Санто Б. Интеллектуализация общества [Электронный ресурс] / Б. Санто. – Режим доступа : <http://iee.org.ua/ru/publication/79/>
12. Субетто А. И. Сочинения. Ноосферизм : в 13 томах. Том восьмой: Квалитативизм: философия и теория качества, квалитология, качество жизни, качество человека и качество образования / А. И. Субетто ; под ред. Л. А. Зеленова. – С.-Петербург – Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2009. – 392 с.
13. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуалізація сучасних виробничих систем [Електронний ресурс] / О. Б. Бутнік-Сіверський. – Режим доступу : <http://www.ipdo.kiev.ua/files/articles/but1.pdf>
14. Киршин И. А. Генезис интеллектуализации экономики: теоретическое обобщение / И. А. Киршин, А. В. Титов // Ученые записки казанского университета. – 2012. – Т. 154. – Кн. 6. – С. 7–18.
15. Melnikas V. Intellectualisation Processes in the Context of European Integration: Needs and Priorities for the Development: Intellectual Economics (Intelektinė ekonomika). 2013. Issue: 7 (3). P. 275–288.
16. Наумов Е. А. Интеллектуальная экономика и устойчивое развитие в свете теории институционального конструктивизма / Е. А. Наумов, А. А. Понукалин, А. Е. Бенуа // Устойчивое развитие: наука и практика. – 2013. – № 1 (10). – С. 66–74.

Надійшла 14.09.2015; рецензент: д. е. н. Хомаківський С. І.